

ASMENINĖS STUDENTŲ ADAPTACIJOS PROBLEMOS

Šiandien aukštoji mokykla ieško naujų, optimalių aukštos kvalifikacijos specialistų rengimo būdų. Mokymo bei auklėjimo proceso pertvarkymas siejamas su naujų mokymo metodų ir būdų taikymu, senų stereotipų laužymu, dėstytojų bei studentų tarpusavio santykių keitimu. Kol kas dėstytojų ir studentų bendravimas tebėra labai formalus: įgyvendinami tik pagrindiniai aukštosios mokyklos reikalavimai ir minimaliai patenkinami studentų interesai. Tuo tarpu vienas iš svarbiausių aukštosios mokyklos pertvarkymo aspektų turėtų būti pedagoginio proceso individualizavimas.

Individualus darbas studentų mokymo ir auklėjimo procese reiškia pedagoginį poveikį atsižvelgiant į studento amžiaus bei individualias ypatybes, jo išsivystymo bei mokslumo lygį, patirtį. Pagrindinės šio darbo sėkmės sąlygos yra tokios: studento asmenybės, jos individualių ir amžiaus ypatybių geras išmanymas; mokėjimas naudotis visais galimais mokymo ir auklėjimo metodais, būdais bei priemonėmis. Siekiant individualizuoti mokymo ir auklėjimo procesą, pirmiausia būtina, kad dėstytojas būtų puikus psichologas ir pedagogas. Deja, neretai daroma tokių pedagoginių klaidų, kaip pedantiškas studentų veiklos reglamentavimas, nekorektiškas kišimasis į studentų asmeninį gyvenimą, primetant jiems standartinius požiūrius, nuomones, skonius. Individualiai dirbant su studentais, svarbiausia išryškinti geriausius jų asmenybės bruožus, potencialias galimybes, kuriomis remiantis būtų galima prognozuoti ir organizuoti sėkmingą veiklą. Daug veiksmių lemia studentų veiklos sėkmę, bet pagrindinis iš jų – adekvati adaptacija aukštojoje mokykloje. Adaptacija visuomet pasireiškia tada, kai įprastas, kasdieninis elgesys yra mažai efektyvus arba iš viso negalimas ir žmogui nėra kito kelio tikslui pasiekti, kaip tik nugalėti sunkumus, susijusius su nauja situacija. Galima išskirti keletą adaptacijos aspektų: fizinę, psichomotorinę, intelektualinę, socialinę, kultūrinę, politinę, moralinę, erotinę, estetinę ir pan. Kiekvieno iš šių aspektų poveikis ir reikšmė studento asmenybei, jo gyvenimui yra šavitas. Tačiau svarbiausia reikėtų laikyti intelek-

tualinę adaptaciją, nes mokymasis aukštojoje mokykloje yra nauja veiklos rūšis ir savo turiniu, ir sąlygomis. Todėl dažnai studentams kyla įvairių mokymosi problemų, kurių priežastys tokios:

- mokymo turinio, metodų bei formų pasikeitimas;
- nepakankami savarankiško protinio darbo mokėjimai ir įgūdžiai;
- saviuoklos ir savišvietos mokėjinų stoka;
- būtinų mokymosi motyvų stoka;
- psichofiziologiniai studentų amžiaus ypatumai;
- mokyklinio dinaminio stereotipo keitimas aukštosios mokyklos gyvenimo stereotipu;
- darbo, poilsio, buities sąlygų pasikeitimas ir t.t.

Studentų asmeninių problemų formavimasis yra vienas iš subjektyvių veiksnių, komplikuojančių studentų adaptaciją. Asmeninėmis studentų problemomis suprantame vidinius prieštaravimus, kurie atsiranda veikloje ir studentų sąveikoje su makro- ir mikroaplinka ir kurie apsunkina optimalią adaptaciją aukštojoje mokykloje.

Siekiant ištirti asmenines adaptacijos problemas, buvo apklausta 1200 Vilniaus universiteto studentų. Apklausos rezultatai parodė, kad pagrindinės studentų problemos yra šios: mokymosi sunkumai, tarpasmeniniai santykiai, problemos ir konfliktai akademinėje grupėje, seksualinės ir egzistencinės problemos (žr. 1 lent.). Dažniausia iš jų - mokymosi sunkumai. Visas akademinės problemas galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmai grupei priklauso problemos, kurios yra tam tikrų objektyvių mokymosi sunkumų pasekmė, pavyzdžiui, neracionalūs akademiniai krūviai bei paskaitų tvarkaraščiai, neracionalus darbo ir poilsio režimas, literatūros bei mokymo priemonių stoka ir pan. (53,7 proc. tirtų studentų susiduria su panašiais sunkumais). Antrą grupę sudaro sunkumai, kurių priežastys slypi pačioje asmenybėje, pavyzdžiui, nepakankamai išlavėjęs valingas dėmesys, suvokimas, abstraktus mąstymas, kalba ir t.t. Studentų protinei veiklai efektyvinti labai svarbūs pažintiniai procesai. Šių procesų lavinimas, tobulinimas didina protinio darbo produktyvumą bei studentų adaptacines galimybes.

Studentų mokslo tiriamoji veikla glaudžiai susijusi su mokymusi. Dabartiniu metu itin svarbu ne tik kokybiškai suvok-

ti profesines žinias, mokėjimus ir įgūdžius, bet ir ugdyti sugebėjimus kūrybiškai, moksliskai spręsti profesines problemas. Tokie sugebėjimai ugdomi mokslo tiriamojoje veikloje. Paašškėjo, kad studentai susiauria su įvairiais vidiniais šios veiklos sunkumais. Dauguma studentų (36,8 proc.) abejoja, ar turi pakankamai gabumų, kad galėtų sėkmingai dirbti mokslo tiriamąjį darbą. Matyt tokios abejonės pagrįstos tar tikra tradicija, kad i SMD kviečiami tik patys gabiliausi studentai, individualiai dirbama tik su nedidele grupe ir mažai pasinaudojama galimybėmis masiškai įtraukti studentus į mokslo tiriamąją veiklą mokymo procese. Yra ir kitų asmeninių problemų, komplikujančių studentų dalyvavimą šioje veikloje: 17,2 proc. studentų nemato perspektyvos dirbti mokslo tiriamąjį darbą; 16,4 proc. neranda patinkančios temos; 15,6 proc. nurodo, kad neturi poreikio dirbti šį darbą; 15,2 proc. apklaustųjų norėtų dirbti šį darbą, bet niekas jų nepaskatina, nepasiūlo įdomios temos, 12 proc. yra nusivylę vadovavimu jų moksliniam darbui, o patiems dar trūksta mokslinio darbo įgūdžių, dėl to darbai būna nebaigti. Vienas kitas studentas nurodo, kad trūksta literatūros, prietaisų, įrengimų. Nepatenkinti ir pernelyg menku įvertinimu.

Nors mokslo tiriamoji veikla skatina studentų intelektualinį aktyvumą, padeda kūrybiškai suvokti mokomąją medžiagą, formuoja profesiskai vertingus asmenybės bruožus, tačiau praktiskai studentai patiria nemažą vidinių sunkumų. Juos reikėtų žinoti dėstytojams ir kuratoriams, kad šie padėtų studentams tuos sunkumus įveikti.

Mokymo procese daug dėmesio kreipiama į būsimojo specialisto profesinių įgūdžių formavimą. Tačiau dauguma apklaustų studentų abejoje savo būsima profesine veikla. Jų nuomone (71 proc.), viena iš svarbiausių šios veiklos problemų - materialinis aprūpinimas. 12,3 proc. apklaustųjų yra įsitikinę, kad dėl blogų materialinių sąlygų jie nedirba darbo, kuris atitinka jų įgytą kvalifikaciją. Kartu neneigia, kad pasirinkta specialybė jiems patinka. Nemaža studentų (44,1 proc.) abejoja, ar galės pasinaudoti savo sugebėjimais būsime darbe. Tai kečia nepasitenkinimą, nenorą siekti sėkmingų mokymosi rezultatų. Tarp kitų problemų, trukdančių formuotis teigiamai profesinei motyvacijai ir poreikiui sėkmingai mokytis, minėtinos šios: 47,9 proc. studentų nemato jokios naudos iš būsimo profesio-

1 lentelė. Asmeninių studentų problemų reiškimosi dažnis (%)

Problemų intensyvumo įvertinimas	Asmeninės studentų problemos													
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
Nėra problemų	56,7	74,3	46,3	67,4	68,1	57,1	62,9	38,6	64,5	62,3	63,2	70,4	46,6	51,2
Retos, neryškios	25,3	14,7	28,1	18,3	20,9	22,8	17,1	25,2	20,3	20,9	19,7	18,4	30,9	25,1
Dažnos, vidutiniškai ryškios	12,6	6,7	15,9	8,5	7,5	12,6	11,3	21,7	10,3	10,9	11,2	7,3	15,1	15,3
Labai dažnos, labai ryškios	5,4	4,3	9,7	5,8	3,5	7,5	8,7	14,5	4,9	5,9	5,9	3,9	7,4	8,4

Problemos: I - būsimos profesinės veiklos; II - sveikatos; III - akademinės; IV - studentų buities; V - santykių su akademinė grupe; VI - visuomeninės veiklos; VII - studentų šeimos; VIII - laisvalaikio; IX - santykių su dėstytojais; X - santykių su partneriais; XI - mokslinio tyrimo veiklos; XII - santykių su tėvais; XIII - visapusiško vystymosi; XIV - gyvenimo pozicijos.

nės veiklos; 41,9 proc. - menkai vertina būsimą darbą, bet gerai - aukštosios mokyklos diplomą; 25,5 proc. - abejoja, ar galės tobulinti kvalifikaciją, daryti karjerą (gerėja to žodžio prasme). Visos šios abejonės sukelia nepasitenkinimą, diskomfortą ir rodo, kad daugelio studentų profesinis kryptingumas yra nepakankamai pagrįstas ir suformuotas. Taigi studentų mokymosi sėkmė priklauso nuo tokių veiksnių, kaip domėjimasis pasirinkta specialybe ir būsimą profesine veikla; profesinio pasirinkimo pagrįstumas; teigiama mokymosi motyvacija; fizinė ir psichinė sveikatos būklė; studentų gyvenimo planai ir aspiracijos; socialinis pasirinktos profesijos prestižas; mokymo ir auklėjimo proceso lygis bei kokybė aukštojoje mokykloje.

Ne tik veikla ir bendravimas nulemia asmeninių problemų pobūdį, turinį, reiškimosi intensyvumą. Daug kas priklauso ir nuo studento asmenybės ypatumų, individualių charakterio bruožų. Todėl buvo keliamas uždavinys išsiaiškinti, kokie asmenybės bruožai daro didžiausią įtaką asmeninėms problemoms ir gali padėti sėkmingiau jas įveikti. Tyrimui pasinaudojome E. Kudličkovos ir Teiloro metodikomis. Pagal E. Kudličkovos metodiką galima nustatyti šiuos asmenybės bruožus: aktyvumą-pasyvumą; labilumą-stabilumą; valdingumą-pavaldumą; racionalumą-emocionalumą; ekstravertiškumą-intravertiškumą. Tyrimo rezultatai rodo, kad studentų reakcijos atitinka normalų bruožų reiškimosi tipą (pagal E. Kudličkovos nustatytas studentų populiacijos normas), t. y. normalia studentų reakcija laikoma: aktyvumas-pasyvumas nuo -3 iki 9 balų; labilumas-stabilumas nuo -1 iki 13 balų; valdingumas-pavaldumas nuo -7 iki 2 balų; racionalumas-emocionalumas nuo -1 iki 13 balų ir ekstravertiškumas-intravertiškumas nuo -3 iki 13 balų. Koreliacinė analizė rodo, kad ne visi koreliaciniai ryšiai tarp asmenybės bruožų ir asmeninių problemų yra statistiškai patikimi (žr. 2 lentelę). Pavyzdžiui, pasyvumas turi įtakos akademinų problemų formavimuisi, intravertiškumas - santykių su grupe, su partneriu problemų atsiradimui ir pan. Taigi būtų galima teigti, kad tokie bruožai, kaip pasyvumas, labilumas, intravertiškumas, gali stiprinti asmeninių problemų reiškimosi intensyvumą arba būti tų problemų atsiradimo priežastis, o tokie bruožai, kaip aktyvumas, racionalumas, stabilumas, atvirkščiai, gali padėti

2 lentelė. Koreliaciniai ryšiai tarp asmenybės bruožų ir asmeninių problemų

		Asmeninės problemos						
		I	II	III	IV	V	VI	VII
Asmenybės bruožai	a	0,0839	-0,0398	0,0335	-0,0044	0,0067	-0,0927	0,0544
	P	0,0061	^x 0,1181	0,0603	0,0510	0,0836	^x 0,1385 ^{xx}	0,0044
	L	0,0010	-0,0863	-0,0574	-0,0504	-0,0595	^x -0,0907	-0,0193
	S	^x 0,0959	^x 0,1461 ^{xx}	^x 0,1988 ^{xx}	^x 0,0993	^x 0,1459 ^{xx}	^x 0,1308 ^{xx}	^x 0,1053
	V	0,0585	-0,0682	0,0109	0,0222	-0,0284	-0,0236	0,0342
	Pav.	0,0096	^x 0,0961	0,0236	-0,0221	0,0233	^x 0,1077	0,0011
	R	^x 0,1072	-0,0241	0,0601	0,0308	0,0685	-0,0091	0,0104
	Em	-0,0581	0,0490	-0,0163	-0,0598	-0,0293	0,0436	-0,0285
	E	0,0543	-0,0471	-0,0782	-0,0461	^x -0,1134	^x -0,1093	-0,0858
	I	0,0028	0,0415	^x 0,1274 ^{xx}	0,0210	^x 0,1019	^x 0,1094	0,0645

Problemos: I - būsimos profesinės veiklos; II - akademinės; III - santykių su akademinė grupe; IV - laisvalaikio; V - santykių su partneriu; VI - visapusiško vystymosi; VII - gyvenimo pozicijos.
 a - aktyvumas; P - pasyvumas; L - labilumas; S - stabilumas; V - valdingumas; Pav. - pavaldumas;
 R - racionalumas; Em - emocionalumas; E - ekstravertiškumas; I - intravertiškumas.

^x $r \geq 0,088$, reikšmingumo lygis $\alpha = 0,05$; ^{xx} $r \geq 0,115$, $\alpha = 0,001$

sėkmingiau spręsti tas problemas. Tačiau reikia pažymėti, kad ir šie bruožai, būdami itin ryškūs, gali tapti įvairių problemų, vidinių prieštaravimų priežastimi..

Tyrimo rezultatai rodo, kad apklaustų studentų nerimo lygis yra normalus t. y. 9,17 (vidurkis 9,817, kai norma 14,56). Tačiau didelis vidutinis standartinis nukrypimas (4,17) rodo, kad šioje populiacijoje gausu asmenų, kurių emocinė įtampa labai didelė, ir asmenų, kurių emocinės įtampos lygis žemas. Koreliacinė analizė parodė, kad asmeninių problemų reiškinys susijęs su tam tikra emocine įtampa (žr. 3 lentelę). Vadinasi, asmeninių problemų formavimasis, buvimas visuomet yra emocinės įtampos, nerimo priežastis. Kita vertus, nerimo lygis nulemia ir asmeninių problemų pobūdį, intensyvumą, komplikuoja šių problemų sprendimo eigą.

3 lentelė. Koreliaciniai ryšiai tarp studentų asmeninių problemų ir nerimo

№.	Nerimo lygis	Problemos: I - būsimos profesinės veiklos; II - sveikatos; III - akademinės; IV - studentų buities; V - santykių su akademinė grupe; VI - visuomeninės veiklos; VII - studentų šeimų; VIII - laisvalaikio; IX - santykių su dėstytojais; X - santykių su partneriais; XI - mokslinio tyrimo veiklos; XII - santykių su tėvais; XIII - visapusiško vystymosi; XIV - gyvenimo pozicijos.
I	$x_{0,1173}$	
II	$x_{0,1759}^{xx}$	
III	$x_{0,1503}^{xx}$	
IV	$x_{0,1217}^{xx}$	
V	$x_{0,2605}^{xx}$	
VI	$x_{0,1374}^{xx}$	
VII	$x_{0,1446}^{xx}$	
VIII	$x_{0,1205}^{xx}$	
IX	$x_{0,1455}^{xx}$	
X	$x_{0,1912}^{xx}$	
XI	0,0465	$x^* r \geq 0,083$, reikšmingumo lygis
XII	$x_{0,1327}^{xx}$	$\alpha = 0,05$; $^{xx} r \geq 0,115$, $\alpha = 0,01$
XIII	$x_{0,1838}^{xx}$	
XIV	0,068	

Vienas iš tinkamiausių studentų subjektyvių problemų pažinimo ir sprendimo metodų praktinėje dėstytojo veikloje yra pokalbis. Pokalbis yra nesudėtingas, bet tam, kad jis būtų sėkmingas, dėstytojų būtinas geras psichologinis ir pedagoginis pasirėngimas.

Pokalbio metu reikia spręsti įvairius konsultavimo uždavinius: sumažinti studentų nerimo ir nepasitikėjimo savimi lygį; informuoti apie savarankiško darbo reikalavimus; formuoti tuos asmenybės bruožus, kurie padeda sėkmingai mokytis ir t. t. Todėl tokiame pokalbyje, L. Jovaišos nuomone, galima pasinaudoti informacine, pasirinkimo, naujų bruožų formavimo, reorientacine, desensityvizacine, tinkamumo, drausmės, savęs supratimo ir planavimo konsultacijomis. Kiekvienam iš šių konsultacijų tipų būdingi ir specifiniai uždaviniai. Pavyzdžiui, informacinės konsultacijos metu gali būti pateikiama įvairi informacija, kuri padeda individui spręsti asmenines problemas, išvengti abejonių. Reorientacinė konsultacija teikiama tada, kai reikia keisti asmenybės požiūrius, įsitikinimus, sprendimus, o desensityvizacinė – kai asmenybė išgyvena didelę emocinę įtampą. Tyrimai ir patirtis rodo, kad daugelis studentų išgyvena egzamino nesėkmę sesijai dar neprasidėjus. Tokios baimės, nerimo būsenos gali pasireikšti ir tiems studentams, kurie sistemingai nedirba, kurių menkesni sugebėjimai, ir tiems, kurie daug ir rimtai dirba. Tokios įkyrios mintys gali persekioti jauną žmogų ir mokantis, ir laisvalaikio metu. Jos dezorganizuoja elgesį, neleidžia adekvačiai mąstyti, didina nepasitikėjimą savimi. Šiuo atveju savalaikė desensityvizacinė konsultacija reikalinga jau semestro pradžioje.

Siekiant padėti studentams įveikti asmenines problemas, adaptacijos sunkumus, taikomos visų tipų konsultacijos, tačiau tam reikia gerai pasirengti, žinoti bendruosius individualaus pokalbio reikalavimus bei taisykles. Sprendžiant asmenines studentų adaptacijos problemas, galima naudotis tokia individualaus pokalbio schema.

I etapas. Laisvas pokalbis, kurio metu išsiaiškinama ir apibūdinama problema. Šio pokalbio metu išklausomi įvykiai, iliustruojantys kokią nors problemą.

II etapas. Pokalbis, kurio metu atskleidžiama pagrindinė problema. Analizuojamos problemos atsiradimo, įsitvirtinimo bei veikimo priežastys. Ši analizė grindžiama subjektyvia paties studento interpretacija.

III etapas. Problemos įvertinimas. Šio pokalbio metu reikia skatinti patį studentą pažvelgti į problemą lyg iš šono.

IV etapas. Problemos įveikimas naudojant įvairius pedagoginio poveikio metodus ir būdus, ypač standartinę saviauklos schemą.

V etapas. Katamnezė, t. y. informacijos, kaip ši problema įveikta, rinkimas.

Dėstytojo ar kuratoriaus vaidmuo yra ne tik kaip konsultanto, bet ir kaip studentų veiklos, susijusios su šių problemų įveikimu, organizatoriaus. Tarkim, sprendžiant studentų nepažangumo problemas, kurių priežastis yra nesisteminis darbas, dėstytojai gali organizuoti ne tik pokalbius apie racionalų protinį darbą, bet dažniau konsultuoti ypač tuos asmenis, kurių nervų sistema jautri.

LITERATURA

1. Jovaiša L. Asmenybė ir profesija. - Kaunas, 1981.
2. Osobnostni inventar (Osobnostni dotaznik MID). Sestavila a standardizovala Eva Kudličková; spolupracovali: P. Osecky, V. Smekal, A.S. Kratochvil. - 1969, Psychodiagnostika, n. p. Bratislava. - P. 8.

Irena Tamošaitytė

KAI KURIOS PEDAGOGINĖS KAIRIARANKIŠKUMO PROBLEMOS

Mūsų respublikoje iki šiol nenagrinėta kairiarankių mokymo ir auklėjimo problema. Mokykloje kairiarankius buvo bandoma permokyti neatsižvelgiant į tai, kad jiems gali formotis nepilnavertiškumo kompleksas, susijęs su viuliniais išgyvenimais ("aš ne toks kaip kiti"). Klasėje toks mokinys jaučiasi "balta varna". Pedagogai turi žinoti, kad kairiarankiškumo slopinimas gali sukelti tokių neigiamų pasekmių, kaip elgesio sutrikimai, neurozės, mikčiojimas, nenoras lankyti mokyklą, mokytis, blogi mokymosi rezultatai, rašymo ir skaitymo sutrikimai ir kt.

L. Členovas (1, p. 26) skiria tokias kairiarankiškumo rūšis:

1. Grynas, genetiškai sąlygotas tipas. Aktyvesnė ne tik kairė ranka, bet ir koja, akis.
2. Kairiarankiškumas, koreguotas ankstyvojoje vaikystėje.